

Професійні орієнтири випускників вищих навчальних закладів м. Тернополя

Б. ДОВЖУК,
Тернопільський обласний центр зайнятості

У статті висвітлено професійні пріоритети студентів вищих навчальних закладів Тернополя, їх вимоги до умов і оплати праці, наміри щодо професійної реалізації, кар'єрного зростання чи трудової міграції за кордон, висновки про потребу перебудови профорієнтаційної роботи серед молоді.

В статье освещаются профессиональные приоритеты студентов высших учебных заведений Тернополя, их требования к условиям и оплате труда, намерения относительно профессиональной реализации, карьерного роста или трудовой миграции за рубеж, выводы о необходимости перестройки профориентационной работы среди молодежи.

The paper, based on findings of a sociology investigation among students of institutions of higher education of Ternopil, deals with the students' professional priorities their condition and wage demands on future work, intentions of professional realization promotion or labor migration abroad. Conclusions are drawn concerning the need of updating vocational guidance of young people.

Ключові слова: профорієнтація, ринок освітніх послуг, працевлаштування, заробітна плата, кар'єра, зовнішня трудова міграція.

Вивчення актуальних життєвих проблем випускників середніх і вищих навчальних закладів (ВНЗ) дає об'єктивну інформацію, необхідну службі зайнятості для оцінки їх перспектив на ринку праці, прийняття виважених управлінських рішень із працевлаштування та поповнення кадрового потенціалу. Це особливо важливо для удосконалення профорієнтаційної роботи служби зайнятості серед молоді з урахуванням соціально-професійних орієнтирів юнаків і дівчат.

Методика дослідження. З метою отримання якісної інформації щодо професійних орієнтирів випускників вищих навчальних закладів м. Тернополя та використання результатів їх вивчення у практичній роботі у грудні 2006 – січні 2007 рр. фахівці обласного центру зайнятості провели опитування студентів випускних курсів кількох ВНЗ міста. Серед них – студенти двох державних (Тернопільський національний економічний університет, Державний технічний університет ім. І. Пулюя) і трьох приватних (Тернопільський експериментальний інститут педагогічної освіти, Інститут економіки і підприємництва, Інститут соціальних та інформаційних технологій).

Соціологічне опитування проводилося шляхом анкетування, яким було охоплено 803 студен-

ти-випускники, з них 153 особи навчаються у приватних і 650 – у державних ВНЗ. Отже, вибірка була достатньо масштабною. Анкета містила 11 відкритих і закритих питань щодо планів випускників на майбутнє, професійних уподобань, вимог до майбутньої роботи (сфери економіки, заробітної плати тощо), їх оцінки рівня власної підготовленості.

Причини вибору спеціальності. Організаторів анкетування цікавили пріоритетні чинники, які впливали на професійне спрямування молоді та вибір вищого навчального закладу. Виявилось, що 37,2% респондентів вибрали майбутню спеціальність і навчальний заклад самостійно; 34,5% – зорієнтовані батьками. Друзі та знайомі вплинули на вибір 12,4% опитаних. Засоби масової інформації формували професійну орієнтацію у 9,9%, школа та вчителі – лише у 5,3% опитаних. Фактори, що спонукали опитану студентську молодь Тернополя до вибору спеціальності та навчального закладу, наведено на рис. 1.

На жаль, багато юнаків і дівчат не зважають на те, що професійне самовизначення буде вдалим лише за врахування трьох факторів: власних професійних бажань (хочу), особистих психофізіологічних можливостей (можу) і кадрових потреб регіонального ринку праці (тре-

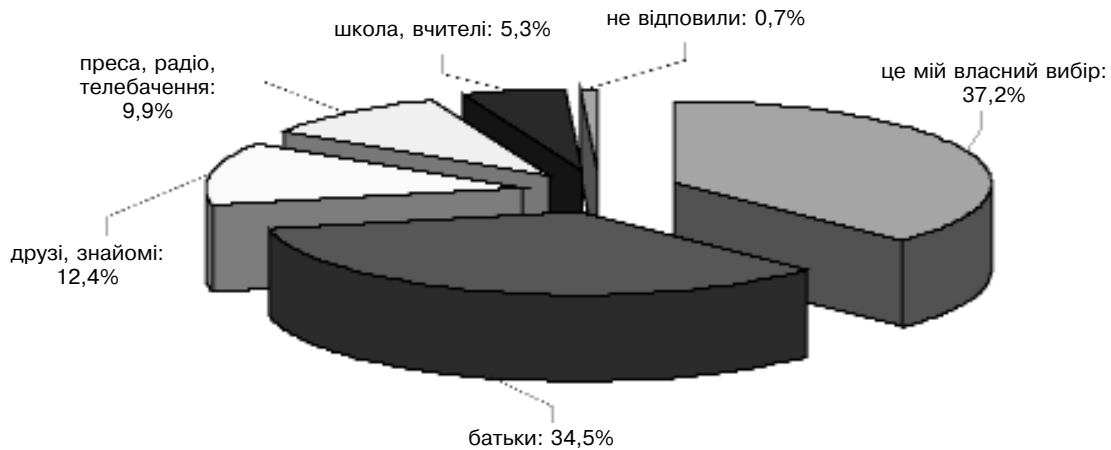

Рис. 1. Фактори, які спонукали опитаних студентів випускних курсів до вибору спеціальності та навчального закладу

ба)¹. «Ця проблема з урахуванням мінливості ринку праці, – наголошує директор Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості Ю. Маршавін, – є предметом досліджень вітчизняних учених – педагогів, економістів, фахівців у сфері андрагогіки»². Це має неабияке значення, адже на ринку праці поширюється ситуація, коли випускники, зокрема вищих навчальних закладів, не можуть знайти роботу, ймовірно тому, що багато з них свого часу невиважено обрали для себе спеціальність, вид діяльності.

Скільки студентів правильно визначили мету свого навчання? Цілі, які ставлять перед собою молоді люди, часто бувають недосяжними, такими, що не відповідають реальності через зависокі вимоги, невідповідність стану здоров'я можливостям певної молоді людини. Зокрема, багато юнаків і дівчат були налаштовані на вступ у вищий навчальний заклад без урахування своїх здібностей і суспільних потреб. Як засвідчило дослідження професійної орієнтації учнів загальноосвітніх шкіл Тернопільщини, проведене фахівцями обласного центру зайнятості у березні-квітні 2006 р., продовжити навчання у вищих навчальних закладах планували 81,6% учнів шкіл, охоплених анкетуванням (у міських школах – 90%). Набув значного поширення принцип «головне – вища освіта, а яка – не важливо», що породжує дисбаланс на ринку праці. Як наголосив перший віце-прем'єр-міністр, міністр фінансів України Микола Азаров, виступаючи з лекцією 01.09.2006 р. в Київському національному університеті імені Та-

раса Шевченка, «у країні надлишок спеціалістів із вищою освітою і не вистачає фахівців робітничих професій»³.

Характерно, що в Тернополі особливою популярністю користуються «престижні» та найбільш доступні для здобуття у ВНЗ нашого міста спеціальності, якими перенасичений місцевий ринок праці, – економіст, бухгалтер, юрист, учитель, лікар. Лише в Тернополі бухгалтерів готують 5 ВНЗ III–IV рівнів акредитації та 5 коледжів і ВПУ, тим часом Тернопільський національний економічний університет здатний забезпечити кваліфікованими бухгалтерами та економістами місто Тернопіль, область і всю Західну Україну⁴.

За результатами нашого дослідження, серед основних цілей вступу та навчання у ВНЗ найвищі рейтингові оцінки отримало здобуття спеціальності, глибоких знань (46,6%). Але для 20,1% опитаних метою є одержання диплому. Тобто кожен п'ятий випускник націлений виключно на отримання диплому – формального підтвердження наявності вищої освіти.

Існує чимало мотивів професійного вибору. Серед них – необхідність реалізувати власні здібності. Принести користь собі та суспільству мають на меті 17,6% опитаних студентів, підвищити освітній і культурний рівень – 15,1% (рис. 2).

У результаті дослідження виявлено деякі відмінності у відповідях між дівчатами та юнаками. Зокрема, дівчата більше зорієнтовані на здобуття професії та ґрунтовних знань і меншою мірою на здобуття диплому, тоді як хлопці – навпаки (табл. 1).

¹ Баріхашвілі І. І. та ін. Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення / І. І. Баріхашвілі, М. П. Ворона, І. М. Старіков. – Миколаїв : «Атол», 2006. – С. 33.

² Маршавін Ю. Шлях до узгодження попиту й пропозиції / Ю. Маршавін // Праця й зарплата. – 2006. – № 25 – С. 4.

³ В Україні переизбыток специалистов с высшим образованием // <http://for-ua/news>. – [2006. – 2 верес. (дата відвідув.)]

⁴ Петрова Т. Ринок освітніх послуг і ринок праці: проблеми взаємозв'язку та взаємодії / Т. Петрова // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 4. – С. 3–4.

Як видно з табл. 2, аналогічні відмінності у цілях вступу до вищих навчальних закладів існують між студентами-випускниками державних і приватних вузів.

Чи задоволені випускники ВНЗ рівнем підготовки у своєму вищому навчальному закладі? 36,6% студентів державних ВНЗ Тернополя вважають рівень підготовки добрим; 53,1% – достатнім; 6,3% – не задоволені викладанням у своєму університеті (інституті). Чисельність студентів приватних ВНЗ рівномірно поділилась між тими, хто оцінює рівень своєї підготовки як добрий і достатній. Незадоволених рівнем викладання у при-

ватних ВНЗ виявилось у 1,5 разу більше, ніж у державних.

Студенти-випускники ВНЗ перебувають на найвідповідальнішому етапі професійного самовизначення. Вони переконуються у правильності свого вибору спеціальності, належній чи недостатній підготовці та оцінюють перспективи подальшого працевлаштування за набутою спеціальністю. Тому студентів турбують незадовільна, на їх думку, якість викладання в деяких ВНЗ області, застарілі методи навчання. В анкетах вони також зазначають відсутність гарантії зайнятості та будь-якої перспективи на отримання житла, не-

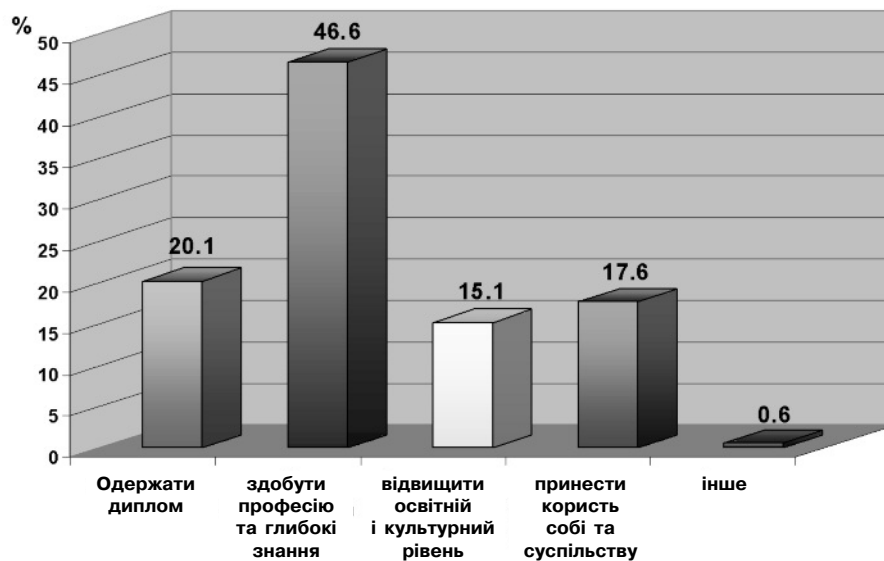

Рис. 2. Структура пріоритетних цілей вступу та навчання у ВНЗ, %

Таблиця 1

Структура цілей вступу та навчання у ВНЗ за статтю абітурієнтів, %

Основна мета вступу і навчання у ВНЗ	Юнаки	Дівчата
одержання диплому	23,0	17,8
здобуття професії та глибоких знань	41,3	50,8
підвищення освітнього і культурного рівня	16,5	14,0
бажання принести користь собі та суспільству	18,4	17,0
не визначились	0,8	0,4

Таблиця 2

Структура цілей вступу та навчання у ВНЗ у державних і приватних ВНЗ, %

Основна мета вступу і навчання у ВНЗ	Категорії студентів випускних курсів	
	студенти державних ВНЗ, %	студенти приватних ВНЗ, %
одержання диплому	20,9	16,9
здобуття професії та глибоких знань	45,2	52,0
підвищення освітнього і культурного рівня	15,3	14,7
бажання принести користь собі та суспільству	18,5	14,1
не визначились	0,1	2,3

впевненість у належній заробітній платі на майбутньому робочому місці тощо. На запитання «Що б Ви хотіли змінити в системі навчання у ВНЗ для поліпшення професійної підготовки студентів» 22,7% опитаних студентів-випускників ВНЗ м. Тернополя запропонували збільшити обсяги практики; 22,5% – удосконалити методику викладання; 20,6% – надати більше самостійності студентам у виборі навчальних курсів; 14,7% – ввести тренінгові заняття; 14,7% – впровадити комп'ютерні технології навчання з усіх предметів, додаткові навчальні предмети – 2,5% респондентів.

Плани студентів на майбутнє. Непопулярним серед випускників ВНЗ виявилось навчання в аспірантурі (лише 7,0%) і перспектива роботи у ВНЗ (5,3%). Дівчат, які бажають вступати до аспірантури і працювати у ВНЗ, виявилось більше, ніж юнаків. Значна частина опитаних (35,5%) налаштована на започаткування власної справи. Також високий престиж роботи у державному секторі економіки – такі плани у 27,4% опитаних. 23,2% випускників ВНЗ погодяться на роботу у комерційних структурах. Решта опитаних планують після закінчення ВНЗ здобути іншу освіту чи виїхати за кордон. За результатами багатоетапного дослідження, проведеного спеціалістами обласного центру зайнятості, чисельність трудових мігрантів з Тернопільщини, які працювали за кордоном 2001 р., становила 42,4 тис. осіб, 2004 р. – понад 50 тис. осіб, 2005 р. – 55 тис. осіб, а 2006 р. – 57,8 тис. осіб. З урахуванням міжобласної трудової міграції, 75,2 тис. мешканців області працювали за її межами, що становить 12,3% чисельності працездатного населення області у працездатному віці⁵.

Сфери застосування професійних знань випускників. Необхідність вибору власної життєвої стратегії – загальний принцип для юнаків і дівчат. Він не залежить навіть від істотних відмінностей у їх орієнтирах і бажаннях. Дівчата мріють про заміжжя і кар'єру, але перевагу надають шлюбу. Однак навіть ті жінки, які мріють про кар'єру і шлюб одночасно, обмежують свої амбіції щодо роботи. На запитання «У якій сфері економіки Ви плануєте працювати після отримання спеціальності» були отримані відповіді, наведені у табл. 3.

Бажаною для випускників ВНЗ є зайнятість, насамперед, у сферах фінансів, торгівлі; державному управлінні, міжнародних структурах, освіті, правоохоронних органах. Меншою популярністю користуються будівництво, громадське харчування та сільське господарство. Дівчата надають перевагу роботі у міжнародних структурах (11,7%)

та освіти (11,1%), а хлопці – у промисловості (15,8%) і будівництві (6,1%). Лише 1,4% студентів-випускників бажають пов'язати свою професійну діяльність із сільським господарством, що не відповідає потребам розвитку сільгоспвиробництва і фермерства.

Сподівання і вимоги студентів щодо майбутньої роботи та оплати праці. На перше місце серед вимог до майбутньої роботи п'ята частина респондентів поставила високий зарібок (19,8%); 17,9% – застосування своїх здібностей; 16,6% – просування по службі; 12,3% – стабільність зарібку; мати можливість проявляти творчість у своїй професійній діяльності прагнуть 11,9% юнаків. Для 9,1% респондентів важливими факторами є сприятливий режим і умови праці, престижність професії цінують 7,8%.

За середньомісячної зарплати в області у лютому 2007 р. 787,91 грн лише 1,0% випускників ВНЗ влаштував би місячний дохід у розмірі від 500 до 1000 грн, майже половина опитаних студентів (48,6%) бажає отримувати понад 2000 грн. Кожен третій (31,9%) погодився б на зарплату в розмірі 1500–2000 грн, а 18,5% респондентів задовольнились би оплатою їх праці в 1000–1500 грн. При цьому сума прийнятного місячного зарібку для юнаків у 1,5–2 рази вища, ніж для дівчат (табл. 4).

Стосовно бажаної помісячної заробітної плати, то анкетування виявило відмінності між студентами державних і приватних ВНЗ. Так, більше випускників приватних ВНЗ згодні працювати за меншу заробітну плату, ніж випускників державних ВНЗ.

Ставлення випускників до безробіття. Проблеми зайнятості і небезпека безробіття стають особливо актуальними для студентів випускних курсів ВНЗ. Лише 26,0% з них вважають безробіття закономірною ознакою ринкового суспільства. 29,9%, або кожен третій з проанкетованих студентів, переконані у тому, що безробіття бути не повинно, хоча світова практика свідчить про протилежне. 21,7% вважають безробіття стимулом до самовдосконалення у конкурентному середовищі, а 22,4% опитаних не можуть однозначно відповісти на це запитання, не виявляють занепокоєння тим, що їм також, можливо, доведеться тривалий час шукати роботу чи навіть пройти перепідготовку за робітничою професією. Адже гарантоване працевлаштування всіх випускників, очевидно, не відповідає принципам ринкової економіки. Роботодавець має право надати перевагу кращому фахівцеві, і держава не

⁵ Трудова міграція населення Тернопільської області: кількісний і географічний аспекти. – 4-е вид. доп. – Т.: Збруч, 2007. – С. 41.

Таблиця 3

Розподіл опитаних щодо бажаної сфери працевлаштування, %

№ п/п	Галузі	Всього	В тому числі	
			юнаків	дівчат
1	фінансова діяльність	24,8	21,6	27,3
2	торгівля	12,9	13,6	12,3
3	державне управління	11,8	10,9	12,5
4	промисловість	11,6	15,8	8,3
5	міжнародні структури	9,2	6,1	11,7
6	освіта	8,1	4,4	11,1
7	служба у правоохоронних органах	6,4	6,8	6,1
8	транспорт і зв'язок	6,1	6,8	5,6
9	будівництво	4,0	6,1	2,3
10	громадське харчування	2,0	3,2	1,2
11	інше	1,7	1,9	1,5
12	сільське господарство	1,4	2,9	0,2

Таблиця 4

Розподіл опитаних щодо розміру прийнятного заробітку, %

	Прийнятний місячний заробіток			
	500–1000 грн	1000–1500 грн	1500–2000 грн	понад 2000 грн
Юнаки	0,3	12,7	29,9	57,1
Дівчата	1,6	23,3	33,5	41,6
Студенти державних ВНЗ, %	0,8	16,1	32,3	50,8
Студенти приватних ВНЗ, %	1,9	28,8	30,1	39,2

може нав'язувати йому випускників, порушуючи права інших претендентів.

Висновки. Результати соціологічного опитування студентів-випускників вищих навчальних закладів м. Тернополя дозволяють зробити такі висновки.

1. Найбільш значущими чинниками у виборі професії виявились:

- прагнення реалізувати свої здібності;
- орієнтація на батьківські настанови;
- бажання здобути спеціальність і глибокі знання;
- одержання диплому.

Кожен п'ятий випускник націлений виключно на одержання диплому — формального підтвердження наявності вищої освіти.

2. Істотної різниці між професійними планами на майбутнє та вимогами до професійної діяльності між випускниками державних і приватних ВНЗ

не виявлено. Але випускники державних ВНЗ більше зорієнтовані на одержання диплому, тоді як випускники приватних ВНЗ — на здобуття спеціальності та глибоких знань.

3. З певних причин (аналіз яких може бути предметом окремого дослідження) сучасна молодь орієнтується, перш за все, на сфері діяльності, пов'язані з розподілом і перерозподілом фінансових і матеріальних ресурсів. Якщо така тенденція збережеться й надалі, то через 10–15 років, зокрема в Тернопільській області, вищу економічну освіту матиме кожен 10-й із числа працездатних осіб, а в м. Тернополі — кожен 5-й.

4. Соціологічне дослідження професійних орієнтирів випускників ВНЗ м. Тернополя висвітило потребу у реформуванні профорієнтаційної роботи серед молоді як до вступу у вищі навчальні заклади, так і під час навчання у ВНЗ. Також слід удосконалювати співпрацю закладів вищої освіти та